ՄԱՍԻՍ

ԵԱՓԱԹԱԹԵՐԹ

Ազգային, Գրական, Քաղաքական, Գիտական

51ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 39 Գ. ՇՐՋԱՆ 28 ՍԵՊՏԵՄԲ. 1902

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մասիս շաբաթաթերթի տարեկան բաժանորդագինն է Կ. Պոլսոյ համար **Քառասուն** դր. եւ գաւառներուն համար **Վեցասուն** դր., կանխիկ վճարելէ: Հրատարակման ՝ի Թրակիա կ՚ելլէ 5 տպագիր: Թղթատարական ծախքը իր վրայ է: Վճարանակ [illegible] թիւն չընդունիր: Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամեն ամսոյ [illegible] հրապարակ կ՚երթայ ամեն շաբաթ առտու: Հին բաժանորդները որոնք պահանջած են, պէտք է խնդրեն իրենց վերջին համարէն առաջ: Ժամանակ անցնելէ վերջ՝ [illegible] կութիւնները ընդունելու չեն առներ:

Չի հրատարակուած ձեռագիրները եւ չեն դարձուիր:

Ձեռքէ կը ծախուի ՀՈՒՏԸ 40 ՓԱՐԱՅԻ

Հասցէ

درعلیه‌ده آغوب ماطیوسیان مطبعه‌سنده «ماسیس» غزته‌سی اداره‌سنه

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍԻ»

Տպարան Յ. Մատթեոսեան

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Rédaction de la Revue MASSIS

Imprimerie H. Matteosian

CONSTANTINOPLE

Տպագր. Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ, — Կ. Պոլիս

Գրասուն ՆՇԱՆ–ՊԱՊԻԿԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, 60 Էսկի-Զապթիէ Ճաssէսի, 60

Հրատարակուեցաւ

ՀՐԱՆՏ Ս. ԽԱՆՃԵԱՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ

190 էջ, 16ածալ, գին 5 ղրշ.

Զարդարուած բազմաթիւ լուսատիպ պատկերներով ։ Անհրաժեշտ ամէն դպրոցականի եւ վաճառականի ։

Նոյն հեղինակին՝

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, ՄԻՋԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

240 էջ, պոկրգդ. գին 5 ղրշ.

Եւրոպական ամենէն համաձաւսար եւ նոր բազոյն գործերու հետեւողութեամբ ։

Սոյն երկու գործերու իւրաքանչիւրէն գաւառի ուսուցիչներու նմոյշ կը ղրկուի 50 փարայի դրոշմաթուղթի փոխարէն ։

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԾ

ՏՕՔԹ, Գ. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

ԲԵՐԱ, ՄԵԾ ՓՈՂՈՑ, ԹԻ 200

Կալաթա-Սերայի Լիսէին դէմ

Գ.Ե. Ե.Ք. օրերը առաւօտեան կաճուխեն մինչեւ իրիկուան ժ. $11^1/_2$

Բ.Ե. Գ.Ե. Ու.Ր. օրերը 6 են մինչեւ $11^1/_2$

Կիրակի օրերը ժամադրութեամբ

ՏՕՔԹ, Ե. ՄԱՍԻՍ

ԲԵՐԱ, ԹԱՓՍԻՄ ՓՈՂՈՑ, ԹԻ 15

Բացի սովորական ներքին հիւանդութիւններէ՝ կը դարմանէ մանաւանդ, նաեւ մեթոտներով եւ խնամով, ստամոքսի, աղեաց, միզական ճամբաներու հիւանդութիւնները, ջղային տկարութիւնները, գաղիական ախտերը (սիֆիլիս եւլն) եւ մորթի հիւանդութիւնները ։

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր կէս օրէ վերջը ։

ՊՐՈՒՍԱՑԻ ԽԱՎԼՈՒՆԵՐԸ ԳՈՐԾԱԾԵՑԷՔ

ՊՐՈՒՍԱՑԻ ԽԱՎԼՈՒՆԵՐԸ *եւրոպական. ներքին աւելի Դիմաճկոին ըլլալուն տարակոյս չկայ, հետեւապէս աւելի Ածան են ։*

Ս. ՄԱՐՏԻԿԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻՈՑ

ՊՐՈՒՍԱՑԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

լաւագոյնը ըլլալու համբաւը կը վայելեն 35 տարիէ ի վեր ։

Դիմել՝

206–29, Նեճի Զաւրբ, Մահմուտ Փաշա, Կ.Պոլիս

ՌՕՍԻԱ — ROSSIA

COMPAGNIE ROSSIA D'ASSURANCES

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԷՀ, ԿԱՆԽ, ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, ԱՐԿԱԾ

Ընկերութեան դրամագլուխը, ամբողջապէս վճարուած	10,667,667 *Ֆրանկ*
1901 *տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագրիններ ու տոկոս*	54,000,000 »
Երաշխաւորութեան գումար	122,000,000 »
Ապահովագրեալներուն վճարուած գումար	249,400,000 »

Կեդրոնատեղի, Պալաթիոյ խարափին վրայ, Մամասատան հին ճեղր

Ընդհ. Քննիչ
Ա. ՀԻՒՐՄԻՒԶ

Ընդհ. Թարժակալ
ԹԷՕՖՈՐ ՌԻՔԲԷՆ

ԱՐԱՍԻԱ

5ԻՐԴ ՏԱՐԻ — 28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1902 — ԹԻՒ 39

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այցելութիւն մը Գալֆայեան Որբանոցին. Տ. Ս. — Ձօլա ինչպէ՞ս կ'աճախաւէր (Բարիզեան արձագանգ): — Դաւառային գրականութիւն. Մրսոն ու Դավիզը. ԴԵԳԱՄ: — Աւուեստագիեի աէր (Բանաստեղծութիւն) Վ. Տ. — Հոգի՛ս (Նորավէպ) ՓԱՑԻԱԿ: — Ցուցահեր:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ

ԱՄՊԱՂՁԻՒՐ ՎՐԱՑ: — ՎՆԵԼՈՒ ԽԱՍՊԻՒԴԻ ՄԻՋՈՑ: — ԵՐԱՆՈՒՀԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏ: — ՈՐԲՈՒՀԻՆԵՐԸ: — ԹՇԵԿԱՆԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ: — ՏՈՓԹ. ԽՕՐԱՍԱՆՃԱՆ ԷՖ. ԵՒ ԻՐ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ ՎՐԱՑ: — ԳՈՒՈՒԹՆԱՆ ՀՐԱՒԷՐ:

Ան՞օր համար արդեօք որ տասը տարիէ իվեր Խաչիւղ ոտք չեմ կոխած, պզտիկ ճամբորդութեան մը տպաւորութիւնը կը թողու վրաս՝ Գալֆայեան Որբանոցին առած մէկ այցելութիւնս, — հիւանդանոցի այցելութիւն մը Երանուհի մայրապետին: Ու կը մտածեմ թէ ի՛նչ պիտի ըսէն անոնք որ Պոլսէն Արմաշ կամ Իզմիրէն Պոլիս «ուղեւորական նօթեր»ը կը քննադատանն կամ կը հեգնեն, երբ տեսնեն որ Ոսկեղջիւրի վրայ կէս-ժամուան հաւարկութիւն մը եւ անոր յաջորդող վերելք մը՝ դէպի խաղաղիկ գիւղի մը գագաթը՝ յոգնածի մը նիւթ կը մատակարարէ այս տողերը գրողին: Թերեւս իրենց պէս խորհէի ես ալ, եթէ լայն ճամբայ մը ըլլար խոսելիքս, չի նկարագրելու համար՝ քանիերորդ անգամն ըլլալով կառաչարին մեկնումը, խայտառնները սրտոց առջեւ կանգ կ'առնենք եւ կամ չոգենաւին երկաթ վերցնելը ու Մարմարայի ալիքները ճեղքելը: Իմ գնացքս այդ տեսակ չարժուններէն ո՛չ մէկը ունէր, ու կը դիտեմ անոնց համար սրտնք անուշով միայն կը ճանչնան Գալֆայեան Որբանոցը, Խասգիւղը, Ոսկեղջիւրը:

Աչխոյին առաւօտ մը այդ ծովակին վրայ նաւարկելը հնայք մը ունի սրտի զուարկ կ'ներթադրեմ Միջերկրականի կամ Սեւ ծովի վրայ կատարուած չոգենաւային ուղեւորութիւն մը, իր բոլոր հրապոյրներովը մէկտեղ. հոս, ո՛չ փոթորիկին վախը ունինք՝ ո՛չ ծովախտին անհանգստութիւնները. նոյն կապոյտ երկինքն է պարձակ դլխուդ վերեւ, ու նոյն կանանչակ ջուրը չուրջդ: Եւ ո՛չ ոք կը խանգարէ գործդ քու երազներուդ մէջ: Հակայ նաւերու երկար չարքը ալակոզմի եղերքէն, Նաւահանգիստ, ուր կը նորոգուին. եւ ձախակողմի, ծառազարդ գիւղերու չարքը, անհարթ, անմիօրինակ: Ինչ հարկ ասկէ աւելի պէսպիսութիւն փնտռելու: Աչքի վայելքն ու մտքի անդորրութեան համար միթէ չի՞ բաւեր այսքան նկարագրեղ տեսարան մը: Գիւղերէն մէկուն եղերքը, նաւամատոյցին մօտ, — վաղածանօթ առարկայի մը պէս, — կը նշմարեմ փայտաշէն խարխուլ տուն մը, մէկ կողին վրայ կքած բոլորովին ու ցիցերով բռնուած: Տասը տարի առաջ, ու անկէ չա՛տ առաջ ալ — տպաւորիչ օրերուս — նոյն վիճակին մէջ կը տեսնէի այդ տունը որ սակայն կանգուն կը մնայ միշտ: Կեանքի պատկեր մըն է հիմայ այդ տունը ինծի համար, խորհրդանշանը այն հիւանդկոտ՝ բայց տոկուն ծերունիներուն որոնք այնքան կանխահաս

մանր կը տեսնեն չուրջերնին, ծալկատի աղջիկներու եւ առոյգ երիտասարդներու զգեստուիլը՝ չանթահարիչ, անողոք ախտերէ, ու իրենք կը մնան կոտրատիկ, քայքայուած հարիւրամեանոց։

«Հասո՛նք» — կըսէ նաւավարը, սթափեցնելով պիս խոհանոցներէն որոնց մէջ թաղուած եմ. ու ոտք կը կոխեմ Հալէպցոզլուի խարխուլ նաւամատոյցին վրայ, ուր ամէն բան՝ իր հնութեանը մէջ՝ նոր կերեւայ ինձի. եւ քանի կը յառաջանամ խորտուբորտ սալայատակներուն վրայէն, անհարթ փողոցներէն, խանութներուն, արհարաններուն մօտէն, որոնց մէջ մրափողները հազուագիւտ չեն, վերյուշումը կաւնտամ այդ վայրերուն, ու ճիգ մը ընել տալով յիշողութեանս, ինքզինքս կը գտնեմ Ս. Սահիանոս եկեղեցիին դուռը։

Պատահած է ձեզի մտնել տաճար մը, ուր գացած չըլլաք չատ տարիներէ ի վեր, եւ մտնել այնպիսի ժամու մը ուր ո՛չ քահանայ կայ, ո՛չ արարողութիւն. եւ կենդանութեան միակ նշանը կուգայ լսելիենէն, արեւու դունատ ճաճանչ մը որ կերկարի դէպի խորանը, ծիրանի գօտիի մը պէս։ Ինչէ՞ն է որ, հակառակ օրուան տապին, սառուցա մը կ'անցնի այցելուին մարմնէն, ու սոսկում մը մրմնջելով, կը չտապէ դուրս ելլելու։

Եկեղեցիէն մինչեւ Որբանոց երթալու համար, երկար զառիվեր մը կը ցցուի առջեւս, որուն վրայ ո՛չ մէկ մարդկային արարածի կը հանդիպիմ, եւ տակաւ փողոց մըն ալ զառնալով, այդ խոր լռութեան մէջտեղ... դաշնակի ձայն մը կը լսեմ։ Ներսէսեան վարժարանէն կուգայ, որուն առջին հատած եմ եղեր անդիտակցաբար, ինչպէս կ'անդրադառնամ զրան վրայ կախուած տախտակէն ու ներսէն հանող տղոմուկներէն։ Բայլ մըն ալ, ու Գալֆայեան Որբանոցին պարտէզէն ներս կը մտնեմ։ Հին, ամիրայական տան մը պարտէզը, լանջարանոցի վերածուած, մէկ մասը աշակերտուհիներուն զբօսանքին վերապահուելով տակայն։ Վերելք մըն ալ այդ պարտէզը, որուն գագաթը կը տարածուի Որբանոցին չէնքը, լայն, օդասէտ, բայց քայքայուելու վիճակի հասած ու խարխուլ։ Նոյնը լուսաւոր լակ մը որ միանգամայն սեղանատունի կը ծառայէ. մէկ գովը հիւրանոց, դասարան, անգին՝ խոհանոց եւ պատարկութեան իւղերը։ Ճաշի ժամն է, եւ պզտիկները հաւաքուած սեղանին առջեւ՝ «Հայր մեր» կ'ունեն։ Կը դիտեմ այդ աղջիկները, երեսունէն աւելի, ուժնէն մինչեւ տասներկինգ տարեկան. մեծերը լաւական մաքուր, կոկիկ հագուած են, եւ մեծ գրոջ մը դիրքը կը բանեն կրտսերներուն գով. բայց ժպիտ չկայ ո՛չ մէկուն դէմքին վրայ. արտասո՛ւք կը նատին երկար սեղանին առջեւ ուր մէկ տեսակ՝ բայց առատ ճաշ մը կը սրսկի իրենց։ Հո՛ն է Գրիգորինէ մայրապետ, սեւեր հագած, ինքն ալ արտասո՛ւք դէմքով Հոյր մը, լուրջ, անխօս, բայց ժրաջան։

Կը փափագիմ ժամ առաջ տեսնել երանուհի մայրապետը։ Վերի յարկը, իր ննջասենեակին մէջ, պատկեցուցած են մանկակին վրայ։ Խեղճ կինը վատուժկը է քէն ժամանակի մէջ. հազիւ կ'ուշադրէի ճանչնալու համար իրեն չա՛ս ծանօթ դէմքերը, բայց խօսակցութիւնն չունի զրեթէ. ախքերովը բան մը ըսել կուգէ ու չի կրնար. արցունք մը կը գլորի իր նիհար այտերն ի վար, իր քոյրը եւ ուրիշ տիկին մը, որոնք կը հակին անոր վերեւ, կը պատմեն հիւանդութեան պարագաները։ Ինչ հարկ կրկնել զանոնք այստեղ. օրաթերթերը օրը օրին հաղորդեցին արդէն։ Եւ յետոյ, կաթուածը այնքան ուժգին որքան անակնկալ եղած է, եւ այլեւս յոյս չկայ որ ոտքի ելլէ հիւանդը։

Երանուհի մայրապետը ուսեալ կին մը չէր, բայց գործունեայ, աշխոյժ, աշխատասէր կին մըն էր։ Որբանոցը վարելու իր եղանակը, իր մատակարարութիւնը կրնային թերի կողմեր ունենալ, բայց իր գործունէութիւնը, իր առնական կորովը, իր յոգնիլ չգիտցող անդուլ անպադար ջիմումները, երթեւեկները, նիւթական ձախողութիւններու դէմ մաքառումները եղական դէմք մը գործադրած էին ջինքը մեր մէջ։ Սրբուհի մայրապետին մահէն ի վեր, քառասուն–յիսուն ընտանեկարգի պոլսկիներ ունեցած էր իր ձեռքին տակ, շա-

թանակ, եւ պէտք էր կերակրել, հագուեցնել, դաստիարակել զանոնք, եւ երբ տասիքին հասնէր՝ ամուսնացնել։ Իր այս յանձնառութեան մէջ օր մը երբեք չվհերացաւ։

Սովորական հիւանդի մը երեւոյթէն աւելի՛ տրտղնջուկ բան մը կար իր վրայ՝ այն աչքն այցելուներուն համար որոնք վարժուած էին զինքը տեսնելու, այնքան տարիէ ի վեր — եւ Պոլսոյ մէջ կա՞յ Հայ մը որ հանդիպած չըլլայ Երանուհի Մայրապետին — իր անբաժանելի չանթան ձեռքը, հանրակառքին մէջ, կամուրջին վրայ, Պատրիարքարանը, չոգեկառքերուն մէջ, Բերա, գիշերը, չուկան, ամէն տեղ վերջապէս։ Իր կեանքը անընդհատ երթեւեկ մըն էր, նպատակ խնդրելու, Որբանոցին անմիջական մէկ պէտքը կատարելու համար։

Այս կենդանի պատկերները կը նկարուէին աչքիս առջեւ, երբ վերջին քանի մը մխիթարական խօսքեր ուղղելով իրեն, կը հեռանայի քովէն։

Վարը, պղտիկները իրենց ճաշը աւարտած, միջօրէի զբօսանքը կընէին պարտէզին մէջ, — զբօսանք բառին է՛ն անդադար ըմբռնումովը անշուշտ, վասնզի ամէնուն ալ ցրուելէն վերջ սա բառերը կային։

— Մայրերնիս հիւանդ է. մենք ի՞նչ պիտի ըլլանք։

Երանուհի մայրապետը խնամելու պէտքին չափ անհրաժեշտ է այդ մեծամաղձոտ թռչուն աղջիկներէն որոնց գոր կը կատարուի արդէն Որբանոցին պաշտօնէութիւնը, խնամակալները եւ բոլոր այցելուները։

Որբանոցէն մեկնելու կը պատրաստուէի, երբ իրարանցում մը փրթաւ պարտէզին մէջ։ Տօքթ. Յարութեանեան էֆ.ն կը հասնէր Տօքթ. Սեդրակեանին ու Տօքթ. Գափամաճեանին ընկերակցութեամբ։ Մայրապետին հիւանդութիւնը զննելով՝ իրենց խորհրդակցութիւնը կատարելէ ու հարկ եղած բժշկական պատուէրները տալէ ետք, երբ հիւրասենեակ վերադարձան, Տօքթ. Յարութեանեան էֆ.ի առաջին խօսքը եղաւ սա յայտարարութիւնը.

— Մայրապետը հիւանդ է, բայց Որբանոցը ա՛լ աւելի հիւանդ է եւ դարմանի կը կարօտի։

Ու յարգելի բժշկապետը մանաւանդ ծանրացաւ չէնքին խարխուլ ու քայքայուն վիճակին վրայ, որ ձմրան ձիւնին ու ցուրտին դժուարաւ դէմ պիտի տայ՝ եթէ անմիջական նորոգութիւն մը չկրէ։ Դիտել տուաւ թէ որբուհիներուն մէկ մասը կանոնաւոր մահճակալ ու անկողին ունին, բայց մէկ մասը խչտեակներու վրայ կը պառկին։ Որբուհիներուն տրուած սնունդը, որուն ուշադիր եղած էր, գոհացուցիչ գտաւ, թէ՛ տեսակով եւ թէ՛ քանակով։ Եւ այս՝ չնորհիւ կայսերական Նպաստին որով լիառատ հաց եւ միս յատկացուած է Գալֆայեան Որբանոցին ինչպէս Ս. Փրկչի Հիւանդանոցին եւ ուրիշ բազմաթիւ բարեգործական հաստատութեանց։

Առանց հիւանդ ըլլալու՝ Տօքթ. Յարութեանեան էֆ.ին հետ տեսակցելու առիթը այնքան հաղուագիւտ է, մանաւանդ հրապարակագիրներուն համար, որ բարեբաղդ դիպուած մը կը սեպեմ ինծի համար այս հանդիսաւորը, որուն տպաւորութիւնը հաճոյքով կ'արձանագրեմ։

Պատկառելի՝ բառին բովանդակ նշանակութեամբը, համեստ ու գիւրահաղորդ՝ իր մեծ արժանիքին ու արդար համբաւին հակառակ, յարգելի բժշկապետը — հա՞րկ է ըսել — ինքնատիպ ու պատուաբեր դէմքերէն մէկն է մեր համայնքին։ Իր երեւումը հիւանդի մը յարկին տակ՝ բժշկութիւնն իսկ է կարծես, այնքան տպաւորիչ ներգործութիւն մը կը թողու։ Եւ causeur մը, համով հոտով, երբ կ'աւարտէ բժիշկի պաշտօնը, ինչպէս եղաւ մայրապետին անարին քովէն հեռանալէն ետք, հիւանդոցին մէջ։ Յայտնապէս դգծուած էր այդ վայրկեանին, ո՛չ թէ հիւանդին երեւոյթէն, այլ Որբանոցին տեսքէն։

— Պէտք է լուրջ բան մը ընել այս հաստատութեան օգտին, ըսաւ, այս խեղճ աղջիկները անխնամ չի ձգելու համար։ Չի բաւեր զանոնք պատսպարել ու կերակրելը. նախնական առողջ կրթութիւն եւ բարեկըրթութիւն անհրաժեշտ են անոնց։ Անցեալները խաթարուն կնոջ մը քով, զոր կը ճանչնայի, հանդիպեցայ աղջկան մը որուն վայելուչ հագուստքը, բարեկիրթ չարժուճեւը,

աչքի կը զարնէին. աղքատի զաւակ՝ բայց չնորհալի երեւոյթ մը ունէր. հետաքրքրասիրական հարցնելու իրեն ընկերացող խմբապետին թէ ո՞ւր կրթուած էր այդ աղջիկը. — «Պէշպէկի Որբանոցը» պատասխանեց։ Ինչո՞ւ Գալֆայեան Որբանոցէն ելլող աղջիկներն ալ նոյն կառավարչութիւնը չունենան։

Տոքթ. Խօրասանճեան էֆ. եւ իրեն ընկերացող լիմիչները պատրաստակամութիւն յայտնեցին իրենք ալ իրենց կողմէ նպաստել եւ աջակցիլ Որբանոցին բարւոքման, — իբրեւ կերպարանցնելիս մարդասիրական հաստատութիւն մը որ անհատներ ամէն դատակարգերու օգնութեան կը կարօտի եւ արժանի է կառնկցութեան։

Օրիորդները արձագանգ եղան արդէն այս յայտարարութեանց, հրատարակելով նաեւ Պատրիարքական նամակ մը որ հանրային դիմումեան կոչում կընէ Գալֆայեան Որբանոցին վրայ, անոր արուած նոր կազմակերպութիւնը կարենալ չարունակելու համար կանոնաւորապէս, կարգը պիտի գայ անչուշտ չէնքին ալ նորոգման, որ հարուստներու օգնութեան կը կարօտի։ Կարելի չէ՞ յուսալ, որ Խասգիւղի բարձունքը հաստատուած այդ չէնքը, որ երեսունվեց տարիէ ի վեր կը յարատեւէ, պիտի արժանանայ մէկ քանի բարեսէր անձերու ինքնաբեր նպաստին՝ ձրմբան համար անհրաժեշտ եղող նորոգութիւնները կրելու։ Քանի մը ամիսէն, հոն պատսպարուող պզտիկները՝ ճեղքրատած, խոշոր ու անպատասխան անհնարներուն մէջ պիտի դողդողան, զրկեմ բացօթեայ վիճակի մէջ զգալով ինքզինքին։ Մեղք կ'ըլլայ այդ աղջիկներուն։

Տ. Ս.

«ՄԱՍԻՍ»ի ՅԱՋՈՂ ԹԻՒՈՎ

Քարթուած մը ՌՈՒԲԻՆ ՋԱՐԴԱՐԵԱՆԷ եւ Նորավէպ մը ՕՎՀ. ՍԵՓԵԱՆԷ։ Նոյնպէս Երեք տարի Ահմանքիճի մէջ Թերթողին չարունակութիւնը եւ պրպտէր օրիորդի մը թարգմանութեամբ՝ չահեկան մաս մը — զուտ գրական էջ մը — Քաթիւլ Մէնտէսի այսօրուան հրատարակած մէկ հատորէն։

ԱՐՁԱԽՍՏԱԳԷՏԻ ՍԷՋ

Քե՛զ առուհատով պիտի սիրեմ։ Դիտցայի՛ր
Երբ հրմայէր իմ վարպետ ձեռքերուս,
Անուրջներուդ գրկելով գիծն անբասիր
Եւ կաղերուդ փայփայող մորքը սնդուս,

Երկարօրեայ, վախկոտօրեայ, մինչեւ հոն
Ուր կը ցնցուի, կը տապալի կիսանդրիդ
Կուրծքիս վրայ եւ կ'ուսկրըներեմ, երգեմոն,
Մաւմնիդ ներքոյ խոր նըւագին հեծեծանք...

Սրտուցկներուդ ողորկ ու պինդ սիւներուն
Թեւերս դափնի իբրեւ պըսակ կը փաթեմ
Եւ բսելով ճակատս այրող կուրծքիդ դեմ՝

Ուսիս վրայ կըզգամ, ինչպես ոյրուն,
Աղուամազե թեթեւ, ճերմակ կարապի՝
Քու պարանոցդ որ հոն յոգնած կը պառկի...։

Վ. Տ.

ՄՐՏՕՆ ՈՒ ԴԱՎՐԷԶԸ

(ԳԱԼԱՌԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ)

Մրտօն չատ ազքատիկ էր։ Աղքատ, բայց աւետ ապատէնի ու պուտ մը ջրի հատաթիով։ Փեքարը (բաղդ) կրիայի նմանակ է, որ ջրէ-աւազ, գժար կը չիտկի։ Դարթի ճոթը չէր կրնար ձեռք բերել, որ դատէր, վաստկէր ու հոգեփրկանք հայ դրբատէր ընտանիքին։ Մալուլ ու մզպնուկ էր, նա ֆէլէքից յուսահատ՝ կը թռտէր, կարծես հոգերէն քաշեր հանելու էին պինդը։ Բաղքցի էանաֆ մարդ մըն էր, վատ-ազկ ապրուստի մը տէր, ունենգ էր բարեկամ ու չարկամ՝ խոպ փողոցներէն պզտիկ անկիւն մը իր անունն էլ կը յիչուէր, հիմայ ի՛նչ ընէր։ Ազքատութիւնը ծանր ու երեսնծածանք էր, սարերով ծանր չատ հեղ պլուխը դնէին դուրս հանել կը խպնէր, կարծելով թէ անլուր խոթքի տեղ կը դնեն պինդը։ Մինակ էլ չէր, պզտիկ ընտանիքը իր վզովը մնացեր էր՝ կինը Գավրէզ (Բաղիչեցի) չափսիկ մասպաչները գո-

թեկինն ու Աբամը։ Աբամը՝ յորեկ իրենց աչքին՝ ու պիչեր՝ ճրագին լոյսը։ Որքան կայատ ու խմբուղ, վա՛րդ կը քաղուէր երեսին։ Շատ չէ՛, գեռ տարի մը առաջ ապրող ֆահիճին էր, անկէ վերջ՝ բաղդին սէյը չբերաւ, աչխատանքին թեզը ձեռքէն եղեր, ու հիացեր էր մոլար ու չիւար սան մրոտ առքին տակ։ Աբամը՝ որ քէն գլխլամայ խնծոր մը սիրունիկ՝ երբ փողոց ելնէր՝ ի գիրկ, ի պիրտ տեղ ունէր, թոչներ էր ու հոտեր, իսկ Մրտոն՝ հալուքը բրդդնուկ ու իրանը կնիքուած։ Առտուն երբ բարիլոյս բացուէր Մրտոն կ'աչքեր՝ թէ երբ պիտի հասնի իրիկունը, որովհետեւ տաք աման մ'իսկ չունէր նաա ճաշերուն. որովհետեւ զուրկ էր քըրտինքի վաստակէ, իրենց ախորժակը կը խաչէին իշխրանացն անկեղոց, զոր կակուղ պես ու խաղոտ Դաւիթը կը ճարէր էտաի, չհի։ Եւ ա՛րդեօք, ամէն օր կ'ուտենայի՞ն էս փլրանքներէն . . .։

* * *

Դժբաղդութիւններն էլ կարծես ճգուտանի օրէնքի մը ներքեւ են, երբ իրարու կը յաջորդեն։ Հայը անուշ (պակաս) տարի մը էր, երբ տան մէջ հացին ապաւը դարտակ է, անօթութիւնն ուղիղ կը զօրէ, ախորժակը՝ տատիկ պրպտութեան մէջ, կշտացնել չուզեր։ Կալաւ կուտան եկաւ, հայրին երեսը՝ կրկին՝ քանկու քապառուկ. ոչինչ ունէր, բայց ունէր իր ունայն ու չարաքուսական կրազները։ Իրիկուն մը՝ երբ չքաւորութեան պարման մը գանելու՝ սրտատակ Ջանգիու մէջ էին՝ Մրտոյի սիրտը փլաւ, ու իրով հոգեառնը երկու ձեռաց մէջ առած՝ կրկը մը մրմրատաց։ Շինական բայց հօրենական վազեմի բարեկամ մը ունէր։ — Երթա, թալանիմ անոր օճախին՝ մտածեց, ո՛րէ, թերեւս կարեկից լինի ու մատղաշ պանիրուս։ Դլուխը վեր առաւ ու գարձաւ դէպ ի կողակիցը, որ ախորտած կը մրտէր՝ իր ծունգներուն վրայ ունենալով չոխիկ տրտմալիները՝ Գարեգինն ու Աբամը։

Երկու հեղ կանչեց կինը, որ իր կիսիկակ աչքերը իրեն ուղղեց։

— Ելնանք քաղքէն, Դաւիթ՛ղ, ելնանք, չ'եղնի՛նք երեսծեծանք դուր ու դրկիցին՝ ասաց Մրտոն։

— Ելնա՞նք ո՛ւր, բոյնը փոխենք, հունը ո՛ւր գտնանք։

— Աստուած ողորմած է, գնեղն էլ ղրեր է, ղկեղն էլ. իմ չինական բարեկամն, որ կայ, Աստուծոյ հոգի ունի, ընկած աւուր մարդ է Գրօն, արի՛ գիմաւորենք իրեն քանի օրն ալ առաւօտ է, իսկի չէ, հոն ճանչուոր չկայ, մուրանք ապրինք, իսկնել օդուտ չուներ, մըր աչերն է մարացեր . . .

— Դու գիտե՞ս մարդուկ, իմ ձեռք ի՛նչ կայ. չիտակ է որ հեռանալն միտակ կը սերսէ զմեզիկ։ Քանի որ կար, լուս ու ջուր էինք, երբ թմաւ, սեւ ու մութ . . . հա՛ երթանք, ամէն յարօտ, մենք ի կարօտ, երթա՛նք.

Որոշեցին հեռանալ։

* * *

Սեւ ցաւը կամ քօլէրան չարաթէ մը հետէ՝ դաղտուկ մը սպրդեր, մտեր էր ի Մուշ։ Բաւական թուով մարդիկ մեռեր էին, բայց գեռ ցաւին անուանը ճանչցուած չէր։ Ժողովուրդը սովորական հարիւ — ախտ մը նկատեր էր։ Մեզմ Մրտոն ոչ միայն խաղաղ չունէր, չէր ալ մտածեր թէ սեւ ցաւը՝ աղքատի թշնամին՝ մուրի, մուրի գինք կը փընտռէր։ Առաւօտ չուտ զարթան։ Իրենց չորեքրոտ ծրարը ճանպրուկ կապեցին, կը մնար ճամբու պաչարը, որ չալկէին երկու մատղաչները եւ ընկէին ի ճամբայ։ Արեւը գեռ չէր ծաղկած։

— Մուր տաք, բարի խրիս — ասաց Մըրտոն, Ոտք գնելու էին երբ ժամկոչը հիւքման տուն մտաւ։

— Բարի լուս Մրտո։ — Աստուծոյ բարի՛ն, հազար բարի։

— Մրտո երեխայու ժուռ չէ, Աստուա՛ծ խէրն ընէ, էտ ի՛նչ ճանպրուկ է։ — Մի՛ հարցներ։ — Լ՛, հոս գնիս, դէ՛ն քեզի Մարօյենց վրդոն մեռաւ, երթանք, լուսայ գինք, հինգ դուրուչ խարճլուզ մը կ'առնես։ — Հինգ դուրո՛ւչ։ Ինչ մը մտմտաց։ Ճամբու պաչար չկար։ Առնելու քաշելու է։ Պոճոճակը (ծածրակ) քերելով ժամկոչին հետ դուրս եկաւ. իրաւ որ լուսացին 5 դրուչ առած էր։

Վերադառնալով առնը մանելու վրայ էր, երբ դրկիցներէն մէկը կեցուց զինք։ — Սեւ բա՛զդ, ես հոգիդ չէր ևնար, յորմէ՝ լեզուար ժամկոչի ակնատես ընկար։ — Ի՞նչ կայ, ի՞նչ ակնատ՝ կակազեց Մրատն։ — Ինչի չա՛տ պէտք էր անուանը, որ սեւ ցաւոս մեռել լուայիր։ . . . Ու թողուց հեռացաւ։ Մրատն ինչ որ ըլլիկ ու պլլիկ եղաւ։ — Սե՛ւ ցա՛՝ կը ալվլար, սեւ ցա՛։ Վա՛յ ժամկոչ, վա՛յ, չունչանորդի, էտ ի՞նչ պատուիկ բերիր իմ գլուխ։ Սկսաւ դողդողալ։ Անմիջապէս զարնուած էր քոկերայէն ու անոր սեւ անունը բառական եղաւ սրատամեռ Մրատոյի արեւին թեզը կարելու։ Տուն մանել ու գետին ինկնալը մէկ եղաւ։ Դավրէզը՝ մինչեւ եղելուս թիւնը հասկցաւ՝ բան գլան ընցեր էր։ Ո՛ւր երթար, ի՞նչ էներ։ Մրատոյին ո՛վ կուգար։ Գային էլ, ի՞նչ օգուտ։ Բժիշկ մինակ պէտք էր, բայց բժշկին գլուն էլ, էն օր Աստուած մինակ գիտէր։ Հինգ-թէ վեց ժամ չարչրուաւ։ Արեւը ի ծով կը պատէր, ու Մրատոյի սարսաղնած մարմինն էլ կաղճենի հողերուս մէջ պլոդլուեցաւ։

Հանգստացած էր։

* * *

Յանծռնամին՝ մուխն էր պակաս։ Մըրատոյի աներեւակայելի ու անակնկալ մահը՝ ողջմիզի ընտանիքին լքումը կատարեալ ըրաւ։ Դավրէզ՝ գիշեր չուր լոյս, սեւ ու սուգերով պալուլուած, տառապեցաւ։ Զարհուրելի տառապանք, երէկ երթալ կարելի է ուրուագծել։ Կ'ողբար ամուսինին վաղահաս մահը, կ'ողբար իր մատղաշները, եւ իր ճակին արեւը։ Դրուկ երես, բայց խելացնկակ կին էր։ — Այս ամէնն անօգուտ մըտածում, դառն չքաւորութեան ճամբայ մը պէտք է։

Ի ծով էլ պատիմ, ասաց՝ Մրատոյի խօսքը պիտի կանչցնեմ, երթամ մօտ իր չինական բարեկամ։ Էլ ուրիշ ճար չկայ, ի գետ թաղուիմ, գիս չլուար։ Թողուց գլխակեր տունը խուին ու խաղ, ու մութուլուսուն, չալկեց ճանպուտին ու Ամրամը, Գարեգինին էլ ձեռքէն բռնելով՝ դուրս ելաւ քաղքէն։ Բաղէչոյի էր, Ա.—գեղին էլ ճամբան գիտէր, դէպ ի հոն ուղղեց քայլերը։ Կրնայիր երթալ։ Հանգ մը յառաջ՝ հանգ մը հառաչ։ Երկու ժամ անցեր էր, գեռ չատ քիչ տեղ կարած էին։ Դարեգինը թաչքած՝ ոտիկուկ՝ հոքաչ, հոքաչ կը տրտրար։ Մինակ էլ էին։ Ճամբորդներ անպակաս, բայց իրենց ատոց հետ ընկերացող չկար։ Երբ որ բառական հեռացան, մէկ կողմը սալի ոտնատակ փռուած քար-ժոռ, մէս գլուն տմայի դաշտը տարտուղ բերաւ իրենց։ Կինը անլեզի, խուժիկները համ հաւկիթ՝ տարակոյս չկայ որ չորցած խոտերու խշրտոցէն անգամ, լեզաքամ կ'ըլլային։ Արեւ նստաւ ի կէտս՝ եւ երկու ճամբու գլուխ՝ մէլրան՝ ճամբկոտոր երթալով։ Մինակութիւն ու յուսահատութիւն սոսկալապէս յուզեցին Դավրէզը, որ սկսաց յիշել անյիշելի ժամկոչը Դամասպինս անիծել։ Ջ'զերկրի'ս ժամկոչ, չ'զերկրիս։ Աստուած նստի իր հոխ աթոռը պատէ զքեզի։ Զեզնէր էն հինգ զուրուշը, էն ակզականօք ու արկ զարկ պայրիկը . . . Իս հալով՝ զերինք դատն Մեղրագետի ջրդնան։ Ճամբան հոն կը կարէր։ Մաղիսա ի սիրտ ու հըւարուկ՝ ինչ որ մէկ մէկ փերթ մըս ընկան գետի հոլտորիկ մէկ կարօնգին վրայ։ Նինջը առաւ զիրենք . . . Վերջինքն եկաւ, հոտաղներ տաւարներով դէպ գեղ կը քշուէին։ Արեւը ծիրին կատարէն անցեր էր ու զժլատդ Ֆոչը (ընտանիք) գեռ կը մրափէր աշնուկ արեւուն դէմ . . .։

Նոյն պահուն՝ ձիաւոր մը՝ կամկար քայլերով գետին հանդիպակաց կողմէն երեւցաւ, ու ջուրն անցնելով՝ դէմի կարսն եկաւ։ Ձիաւորն ալ դոփիւնէն Ամրամը աչք բացած՝ սկսաց ճռճռալ։ Զարթան Դավրէզին ու Գարեգինն էլ։ Հայհո՛, արեւ պատքէ՝ նկատեց այրին։ Բայց յանկարծ՝ հասնողը ձիաւոր մը տեսնելով՝ դադրուկը զինք բռնեց, ու մէկէն տոքի եղաւ։ Սակայն սիրտը չուտ կեցաւ, տեսնելով որ կարգաւոր մըն է (քահանայ) իր դիմացը։ Ալեհեր, ծերուկ տէրտէր մը, որ անբաղդներուն դրութիւնը իմանալուն պէս՝ արտասուեց։ — Մի՛ նեղմտրիր ձագուկս, ես ձեր հոգու հայրն եմ, հոգ մ'ուտէք, մաղ ի գլխէն չընկնար առանց Աստծու հրամանքին ու խաչակնքեց զինքսին։ Դավրէզն ալ խաչեցաւ զինք։ Տէրտէրը չարունակեց, որդիս, աշխարհը անցաւոր է։ Էնքան մարդիկ եկեր են, ո՛վ է մնացեր է աշխարհ։ Եկողները

կերթան, ուրիշներ էլ կուգան, կերթան։ Ինչ որ երկնուց կուգայ, մըր գլուխն մըր աչքեր, պէտք է որ համբերենք։ Անխնայ մ'եղներ, Աստուծոյ ողորմութիւնն էս գետի ափերնէն չատ է։

Վար իջաւ ի գետեզրն։

Նախ համբուրուին առաւ՝ թամբին կապեց, երկու երախաններն ալ ձիուս մէջքին վրայ, ու ոտնձէն բռնելով՝ այրին հետ բռնեցին իջան գետի ճամբան։ Մօտ էր, ու չուտ հասան։ Տէրտէրը կը ճանչնար լուսահոգւին (Մրտօյին) բարկամ, դէմ անոր տուն գացին։ Մարդը ոնը չէր, միայն կինը կար, որ ծառիկ ու նիհար մէկն էր։ Տէրտէրը ներկայացուց այրին ու զաւկները, բայց տանտիկինը անբարեսիրտ յանդգնութեամբ՝ դիմադարձ կեցաւ։ «Տէրտէր, ծառայ իմ կարգիդ, ես քոչ մը քիլիմթ չըմ կրնայ պահել։ Ուրիկ ևկերին ան թըղ երթան, յորի՞, մենք կարողութիւն ունինք...։ Դավրէզ՝ այս բանէն յուսահատ՝ քանի դրան առջեւ նստած՝ աչքերը արցունքով պղպջած՝ կը մորմռար ու կուլար։ Բայց Աստուած աչերէրին բանն յայտնէ, ժամ ու պարապին հասատատ պահէ, իսկի վազ չիներ։ Դրքէն, Աւետարանէն օրհնէնք ու աղէնք չինայ, որ չկարդայ, չուր օձի լեզու կարդայ, ու վերջապէս քարսիրտ տանուտիրը ճամբու ըերաւ, ու յաջողեցաւ այրին քոչը բակդրան ցանօցին մօտ տեղաւորել։ Ծառայ կրկին սիրտ տուաւ Դավրէզին, — ես էլ արմկցաւ է, կանցնի, մի՛ մըղպընիր, պինա՛ծ, պինդ երես եղիր որ ճժեր կարենաս պահել։ Տէրտէրը մեկնեցաւ ի ժամ, կիրակուր էր, ուր կրցաւ տեսնել տանտէր Գրօն էլ ու անպաղդ քոչին վրայ անոր կարեկցութիւնն հրաւիրել։

Գրօն՝ բաւական ուշ վերադարձաւ, ու ցանօցին մէջ տեսնելով՝ չրմներըը խանձց բարկութիւնէն։ — Անզգամ կինկանս ման է դարձեալ, որ էս խեղճերը անհնամ ձորուցեր է։ Վրայ եկաւ կինն ալ ու սպառնացաւ տունէն մեկնիլ, եթէ քոչը այդ տեղ ձայ երկրորդ օր։ Գրօն՝ խոլոր մը նայեցաւ։ Անգամ հնդ մ'էլ կուգես էծերս ժողվել (պարկացնել), իմ տան սպիտակ մորո՞ւքը պարծար, Թոնիրիս խէ՞րն ալ ջրին տալ կ'ուզես։ — Մարդ Աստծո՛ւ, պատասխանեց կինը՝ հաց-անուշ տարի՝ քէօմ մը քիլիմթ ինչպես կախինք մեր վզէն։ — Անպէ՛տ, ճնճուղըն անգամ զինքը փչրուելի հոլածը կը թալէ, Լսանք էլ մեր տունը թալուեր ևն։

Ու Գրօն մօտիկցաւ քոչին, բարեվեցաւ՝ հարցըրնտան, ու Աբրամը գիրկ առած, զանոնք թոնրատունը տարաւ։ Անոր անուշ խօսքերը սպեղանի մ'եղան այրի մտազած սրտին։ Բարի մարդ մըն էր Գրօն, բարի՛, որոնց նմանները Աստուած գուբգուբանքով կը տեղծէ։ Գրօյի բարեկէր ընթացքը իր քաղցր ապաւորութիւնը ըրաւ իր կնոջ վրայ էլ, որ 2—3 չաթմէ վերջ՝ եղ ու մեղր եղած էր Դավրէզին հետ։ Մէկի տեղ՝ երկու տարի կեցան հոն այրին ու ճժերը, ևւ ապրեցան ճանկ ու ճտով, մանաւանդ Գրօյի ու ղրկիցներուն ողորմութեամբ։

* * *

Քոչին բաղդը աղեկ չէր, կամ արեւը խանգար էր։ Մուրացիկ, բայց հանդարտ վիճակն էլ չատ չ'տեւեց։ Երկու տարիէն յետոյ՝ պէտք եղաւ, որ Դավրէզը հեռանայ հիւրընկալ անէն, մտածելով որ՝ ջուրը եթէ տեղ մը չատ մնայ կը հոտի։ Հեռանանք, քանի առուշ-բարուշ ևնք։

Ճժերը մերկ էին, ճժերը կեղտոտ, ժըպռոտ կը մնային, մանաւանդ վարժատուն էլ չկար։ Քաղքեցիի տղայ, պէտք է որ տիվիթղաչաւոր հասկնան։ Բաղէշ աղգականներ ունէր, մտածեց անոնց դիմել, ու թեւեւս ճժերը հոն տեղափոխել։ Ժամանակը ձմեռ էր։ Ինքն էլ թեւ ճահիլ, բայց կազմուածքով նիհար ու տկար էր։ Ձէր կրնար, բայց պէտք էր երթալ, իր ծուլային երախաններուն սիրուն համար։ Թէ՝ կարդմունք տովրին՝ թղթի ու փետուրի լեզուէն հասկնան՝ սլիտի մեծնան ու խաց գտնեն, խա՛յ, որուն համար հիմայ դռնէ դուռ կը թափառին։ Ասկէ ետքը ծանգական պարագ մըն էր, որ իրեն կը մնար գործադրել։ Անոր համար դնայ։

Կ'ըսեն թէ իր աղգականներ խոպառ չէին լքած զինքը։ Թէ ինչքան յաջողած էր իր գիմումին մէջ՝ բան մը յայտնի չէ, միայն այս յայտնի է որ իր ճանպրուկը դարտակ չէր, աղգականներ տուած էին անոր հին սիրածա-

նելիքներ, հալաւներ իրեն եւ երկու երախանց, թեւերուս փոխադրել տալու, եւ կ'ըսուի թէ անոր համար վերադարձը չատպեցուցեր էր։

Ծուխվարի առաւօտ մը այս որդեպաշտ մէրը ճամբայ կ'ելլէր Բաղիչէն, լուքերու ու փոթորիկներու մէջէն։ Թէ ինչ հալով անցեր է լքալից ու ձիւնապատ Ռանվան, անոնք միայն կրնան երեւակայել որ ձմեռ առեն ճամբորդեր են էտ սարսռալիր սարահովտէն։ Երե՞ք, թէ չորս օրէն նա կը հասնի Լոխոռի ջրին վտակին մօտ։ Անչուշտ անկէ յառաջ ընկերներ ունեցեր էր։ Արդեօք կանխե՞ր է, թէ չէ կրցած կարաւանին հետ երթալ ու հոն մնացեր է։ Լոխոռի ջուրը կէս մը սառած էր, սակայն գիշերուայ մարմար ձիւնը ամէն հետք ծածկած էր։ Դիտէր թէ՝ ջուրը չատ խոր չէ, բայց չէ՞ որ յունվարին մրսած ոտք ու ձեռքը՝ կը հալին, կը թափին։ Մնալու տեղ չկր։ Ամեհի քամին կի գոռար, կը գոռար իրեն հետ բերելով խառնափնթոր զարշնդալից ձայներ։ Ռանվային մէջ՝ նախալաչարուժը դեւերու եւ ճիներու լէգէոններ կը պահէ գիւռ, երեւակայական դազաններ, հազար պէլերու վոհմակը կամ փաւանի՞ն։ Սոսկումին քամիի հետ հետզհետէ կը տեղաւորէր կնոջական թոյլ եւ զալկացած սրտին մէջ։ Պահ մը աչքերը մթագնեցին, մարմինը փշամզաւ ու հոգետունը՝ ուղեղը ինչ որ վառման կրակի մէջ էր։ Կարծես քարացեր էր, ու սարսափը կ'աւելնար։ Կ'ըսեն թէ՝ անակնուններէ վտանգներէ յառաջ՝ մարդ արարածը տխուր բնազդներ կունենայ, կը կաղուկպուր (մոլորիլ) ու կը չատպեցնէ փորձանքը, ինչպէս պլպուլ կամ ճնճղուկը՝ մագնիսացած կը ձգուին դէպ դարանակալ օձը։ Հոգեկան զօրեղ չարժում մը յանկարծ անցաւ Դավրէզի ջղային կազմուածքէն, Փորձեց քալել ու քալեց։ Վտակը կէս ըրած էր, երբոր ձիւնի մրմրին ներքեւ ոտքերը վտակին տակն իջան ու մինչեւ որտապրունճը թաղուեցաւ ջրով, որուն տուած դողուկը հասած էր մինչեւ թոքեր, անցա՛ւ, վերջապէս անցաւ վտակը ու չատնայ յառաջանալ։ Մէկ կը քալէր, երկուք կը սառէր, ու հետզհետէ զգայարանքները՝ մանաւանդ ոտք ու ձեռքը կ'անզգայանային։ Շատ կաքաւ միջոցի մը մէջ սառը, քամին, օրուան տհեղ ցուրտը մեղրամոմի նման պաղեցուցին զինք. սառած էր չորերն ու միսը մինչեւ ոսկրատունդ։ Ձիւնի վրայ ինկաւ առանց ճնշկոց մը հանելու։ Մարդ—մուրդ չկար երբե՛ք։

* * *

Որչափ առնէ հաքը, յայտնի չէ, Բաղիչէն եկող կարաւան մը վտակը անցնելով՝ սառած պիակի մը վրայ ելեր էր։ Կնոջական դիակ, զոր գայլերը փարատեր էին՝ բայց չատ թեթեւ կերպով։ Սառած ու փարատած դիակը մօտակայ գիւղ մը տարուելով Դավրէզը ամիսներ սառած էր հազերու տակ, հեռու իր ջուխթակ եւ պաշտելի զաւկներէն։

Սառած դիմաց որբերուն էլ, զանոնք ծերին ու պատասպարելոյն որբանոցին մէջ՝ Դթած՝ ու բարեսիրտ Տ. Յովհաննէս վարպետը՝ յարգելի ծերունին պըրտիկ Արամը իր քաղցր սիրուն առարկայ ըրած էր։ Որչափ այցելէր յորրանոց, Արամը կը վազէր մօտ եւ անոր մեծկակ դրպանը կը խառնէր՝ առանալով՝ վերարկուի դրպանէն՝ անուշ պտուղ եւ սրտի դրպանէն՝ հայրական սէր։ Մխիթարուած էին։

ԴԵՂԱՄ

ՁՕԼԱ ԻՆՉՊԷ՞Ս Կ'ԱՇԽԱՏԷՐ

Ձօլան մահուան առթիւ աչխարհի բոլոր թերթերուն, եւ մանաւանդ Ֆրանսական մամուլին մէջ երեւցած յօդուածները, — որոնք կը չարունակուին նմանը քիչ անգամ առնուած առատութեամբ ու պէսպիսութեամբ, — միակ կէտի մը վրայ ներգաչնակ են ամէնքը։ Մեծ վիպասանին քննադատներն ու գնահատողները հաւասար հիացումով կը հաստատեն թէ եզական կերպով առկուն ու չանոթ աչխատող մըն էր բնապաչտ դպրոցին պետը եւ թէ իր գրական փառքն ու չաջողութիւնները որքան իր առաղնդին՝ նոյնքան ալ իր աչխատասիրութեանը կը պարտի։ Շատ մը գրպետներ, գլխաւորաբար Բօլ Պուրժէ, խոստովանած են՝ Ձօլայի կենդանութեանը

առնէին՝ թէ անիկայ իրենց համար աննման վարպետ մը եղած է աչխատութեան։

Իր երիտասարդութեանը օրերէն, Զօլա ատեամ պիտակցութիւն մը ունենալով իր ախտութիւններուն, իր թերութիւններուն, կ'վախնար որ մի՛ գուցէ կէս–ճամբան մնայ ապարէզին եւ վիժած գրագիտ մը դառնայ՝ իր այս երկիւղներուն յաղթելու միջոցը՝ աչխատելն մէջ կը գտնէր։ Ու մինչեւ վերջն ալ, իր աչխատութեան խուցին չըմտնէին առտուան քանդակուած կը մնար, խաչոր տաղով, իր նշանաբանը։

Nulla dies sine linea
Ոչ մէկ օր՝ առանց մէկ տողի

Այնքան, օր մը չանցընել՝ առանց գէթ տող մը քան կարդալ–գրելու։ Որպէս զի չըլլայ թէ իր մտքին կտրովը ակարանայ ու յոլնի՝ լիաստ բայց անկանոն ապառնիներով, նախաձեռնած սեպած էր մեթոտիկ աչխատասի տուրքներ տեղծել ինքզինքին համար։ Մեծ վարպետին վրայ մտածելով է, որ անոր աչխատանքէն մէկը գործածած է «առտուայ աչխատութեան հայը» բացատրութիւնը։ Պալզաքի պէս՝ Զօլա ալ բնական հակում մը ունէր ամուլ երազկոտութեան մը, որ ծուլութեան կը տանի, եւ ինքզինքին վրայ դուն ճիգ մը ընելով է որ յաղթեց այդ ակատութեանը եւ անոր բոլորովին հակադարձ՝ տեղծիչ արտակարգ ոյժ մը եղաւ վիպագրութեան մէջ, Ֆրանսայի ամէնէն աւելի թրմնուտր հեղինակներուն՝ վիքթոր Հիւկոյի ու Պալզաքի գրեթէ հաւասար չափով սքանչելի հատորներով օժտելով իր երկրին գրականութիւնը։ Իրաւ է որ, եաքէն, յաղթած ժուտութիւններուն ճչգրիտ ըմբռնումը ունենալով, յաղթողի հպարտութիւնը ունեցաւ. եւ իր ձեռք ձգած ոյժը, որ այնքան նոյնպէս արդիւնքներ տուած էր, իր անձին համար կը տեղծէր երեւոյն կացութիւններ որոնց հաւնատութեան հակառակ կը գտնէին իր հակառակորդները։ Ճշմարտութիւնը սա է որ, այդ ամէնուն խորը ուրիշ բան չիկար՝ բայց թէ հաւնատ ու խոնարհ մտածում մը թէ ի՛նչ եղած պիտի ըլլար ինքը՝ եթէ նուազ խելացի կերպով կազմակերպած ըլար իր ապրելու եւ աչխատելու եղանակը։

Շատ մը մեծ հեղինակներու պէս, Զօլա ալ զուրկ էր բազմակողմանի ու խորունկ հըմտութենէ։ Ուսումնասիրութիւնը, — ճանչնալու, հասկնալու միակ հաճոյքին համար կատարուած ուսումնասիրութիւնը, — տաժանելի յոգնութեան մը զգայնութիւնը կը պատճառէր երեն. եւ աւօրեայ կեանքի մէջ պիտնալ պէտք եղած բաներուն համար կը բաւականանար լրագրական ծանօթութիւններով եւ իր բարեկամներուն խօսակցութիւններովը որոնց մէջէն շատ լաւ պիտէր զատել մաքուր ցօրենը որոմէն։ Ասոր հակառակ, երբ խնդիրը իր պատրաստելիք երկասիրութեան համար կարեւոր եզող նիւթի մը վրայ ըլլար, խելքը միտքը անոր վրայ կը կեդրոնացնէր։ Ալ այնուհետեւ ոչինչ խոյս կուտար իր թափանցող միտքէն, մեքինադիտական ամէնէն կնճռոտ խնդիրները, բժշկութիւնը, տնտեսագիտական հարցերը։ Եւ, իր այս մանսպտիտական ուսումնասիրութիւնները ատարեալուն պէս, կը սկսէր դատակարգերու բաժնել զանոնք, յետոյ իր վէպերուն անձերը կ'օրոչէր՝ անոնց իւրաքանչիւրին պատկերը գծելով, ֆիզիքական ու հոգեբանական, եւ անոնց կեանքի պատահարներուն ամբողջ պատմութիւնը յօրինել։

Այս նպաստաւոր նախապատրաստութիւններէն ետքն է որ ժամանակը եկած կը նկատէր վէպին սկսելու։ Առտուները, իր նօթագրութիւններովը կը զբաղէր, ու միջօրէէն յետոյ առանձին պատրաստներ կը կատարէր, իր վիւլային չրջակաները, ի Մէտան, «օրոճալով» — իր խօսքը բացատրութեամբ — նախորդ օրուան յղացումներուն վրայ եւ պատրաստելով յաջորդ օրուան գաղափարները։ Երկու երեք ամիս այսպէս չարունակելէ ետքը, կը սկսէր չարադրել իր երկասիրութեան գլուխները, հանդարտ ու կանոնաւոր կերպով, լայն թուղթի թերթեր լեցնելով ամէն օր, որոշ չափով մը, առտուները՝ ժամ մը միայն, որմէ ետքը գադար կ'առնէր, կը ճաչէր, օրուան թերթերը աչքէ կ'անցուներ. ու յետոյ վերստին գրասեղանին առջեւ կ'անցնէր, երկու ժամուան համար։ Այսչափ միայն։ «Այնուհետեւ, սովոր էր ըսել իր բարեկամներուն, նամակ գրելէ ուրիչ բանի չեմ կրնար օգտակար ըլլալ»։

Այսպէս ուրեմն, օրական երեք ժամու գրական աշխատութիւնը, — բայց մեթոտիկ ու անխախտ աշխատութիւն մը, — բաւական եղած է՝ երեսուն տարուան մէջ Զօլաին արտադրել տալու երեսունըհինգ եւելի հոյակապ հատորներու չարք մը։

Մեծ վարպետին աշխատելու այս պարզ՝ բայց կանոնաւոր եղանակը ինչ դեղեցիկ օրինակ մը կը պարունակէ մեծ ու պզտիկ գրչի այն բոլոր վաստակաւորներուն համար որոնք կը մտածեն թէ գրական երկարաշունչ գործ մը արտադրելու համար՝ պէտք է անպատճառ ամիսներով չարունակ, ամէն օր առտուընէ մինչեւ գիշեր գրել, ու չի կրնալով այսպէս ընել՝ ժամանակ չունենալ կը կարծեն։ Աշխատութեան եւ ժամանակի բաժանումը աքանչելապէս ի յայտ կուգայ Զօլաի ընտրած մեթոտին մէջ զոր Բարիզեան թերթերը, անոր մտաւանը առթիւ, անգամ մըն ալ նկարագրեցին ու չեշտեցին։

ՀՈԳԻ՛Ս

(ՆՈՐԱՎԷՊ)

(Շար. նախորդ թիւեն եւ վերջ)

Ա՛լ անկէ եւթը պատշաճութեան օրէնքին հպատակիլը չէր սրտմտեցներ զիրենք. կը համակերպէին, մտածելով որ օր մը վերջապէս պիտի վերջանայ ատիկա, այդ պատշաճութեան օրէնքը. ո՛ւ եւ է խոստում չէին ըրած իրարու, այսինքն այնքան ամրապէս ու սրտովին կապուած էին որ խոստումը, աւելորդ, իրենց սրտի կապին մեծութիւնը աստղնացնող քան մը պիտի ըլլար պարզապէս։ Լռութիւններ կան որոնց չափ բան չկրնար խօսիլ երբեք ո եւ է բառ. այդ մասին իրենց լռութիւնն ալ ճիշդ աստղմէ էր ատա։

Այնքան որոշ իրողութիւն մըն էր իրենց ապագայ ամուսնութիւնը, որ երազներ ակտն հիւսել իրենց ապագայ կեանքին համար։ Նկատած օր ըստ օրէ ամուսիկինի մը էն ամրանման հմտութիւններով կը չնաշխ օժտել ինքզինքը, խորհելով թէ այդ ամէնը պիտի օգտակար ըլլային իրեն՝ Մարգարին ամէն կերպով հանդուրժէ ընտանեկան յարկ մը աստղծելու համար։

Միւս կողմէ, Մարգար ալ հետզհետէ աւելի ուժգին թափով մը կը փարէր իր աշխատութիւններուն, յաջողապէս դպրոցին չրջանը ուսարտելու համար օր առաջ։

— Գպրոցութեան ըստծներս պիտի իմանանան դիտե՞ս, կըսէր չատ անգամ, դիղարանս պիտի գաղնատելու, աշխատութիւններս դիտելու. այնպէս մը կը կարգադրենք որ դիղարանը մօտ ըլլայ տունին։

Ու կը ժպտէին։

Այդքան եռանդուն աշխատութիւնը տակայն միշտ կը ցնցէր Մարգարին արդէն ոչ չատ հաստատ առողջութիւնը. վերջին տարիները աւելի յաճախ սկսաւ հիւանդ ըլլալ, ամէն մէկ տուն դարձին Նեկտար քիչ մը աւելի նիհարցած կը գտնէր զայն. փափկութեամբ կը յանդիմանէր՝ ինքզինքը չխնայելուն, չատ աշխատելուն համար։ Շրջանաւարտ ըլլալուն տարի մը մնացած, չրջանին վերջերը, այնքան տկարացած էր որ ծնողքը ուզեցին որ ա՛լ չչարունակէ. ինք ընդդիմացաւ. այդքան տարիէ ի վեր աչքը սեւեռած մէկ իտէալը մէկ տարուան մը համար ձգե՛լ որ ցնդի. այնքան աքնութիւններէ վերջը ճիշդ ձեռքը բռնելու համար երկարելու միջոցին ուժասպառ ըլլա՛լ. . . այնքան անասելի բան մըն է որ։

— Ո՛չ, ըսա՛ւ հաստատապէս Նեկտարին, այս վիժումին յուսախաբութիւնը աւելի պիտի ցնցէ զիս քան թէ այս վերջին տարուան ընելիք ճիգս, ինչ գնով որ ալ ըլլայ պէտք է որ վկայականս առնեմ։

Եւ տարի մը եռքը առաւ իրօք։ Սակայն ինչ չէր առնուղը, դալկահա՛ր, դեղնած, ալքերը մարած կմախք մըն էր՝ վկայականով դպրոցին դռնէն դուրս ելլողը։ Քանի մը օր եռքը անկողին ինկաւ։ Տարւոյն մէջ ինքզինքը կանգուն պահած էր, կրցած էր պահել. որչափ առեն որ պայքարը տեւած էր, հոգիին բոլոր ոյժերը կամիլ կամիլ քամելով, աչքերը ապագային սեւեռած, կրցած էր մաքառիլ. սակայն հիմա, հիմա՛ որ ալ ապա-

նապը անցած էր, հիմա որ յաղթանակ մը ձեռք էր ու հանդիսատ առնելու ժամը հասեր էր, հիմա կը զգար թէ ի՞նչ մնացած էր իր մէջ, կը զգար թէ իր կենսական ոյժէն ի՛նչ մեծ սպառում մը հարկ եղեր էր ընել այդ պայքարին համար։

Մինչեւ աչուն, ինքզինքը դարմանելով նոյա ոտքի կանգնել. սակայն ձմրան, յուլիսը սկսելուն, հազալ սկսաւ, կոկորդը կը ցաւէր ու կսկծեցնող հազ մը կուգար նուիծքէն վեր։ Հարբուխ է, կ'ըսէին տուն կիները. այդ հարբուխը չանցաւ սակայն, ամբողջ ձմեռը վրան մնաց։ Ինք, ինք որ կէս տիպ մըն էր, կը հասկնար իսկութիւնը այդ հարբուխին, բայց չէր ուզեր հասկնալ, անոնց խօսքին կուզէր հաւատալ։

Հօրեղբօրը մէկ աղջիկը՝ — հակառակ դրամագիտին՝ մարդու չհաւնելուն համար երեսունին դէռ տունը մնացած տափակ միտք ը— որ հիւանդապահի ձեւեր ունէր ու կային բառը բերնին ծամոց ըրած էր՝

— Բան մը չէ՛, ջղային հազ, կըսէր այդ հազին համար։

— Սըտեղս ալ կը ցաւի կոր երբեմն, կը պատասխանէր երիտասարդը, կուրծքը ցոյց տալով։

— Պա՛հ, ան ալ ջղային ցաւ։

Եւ կուզէր այդ խոխոտ, երեսուն բազարութեան կառչիլ. կ'ուզէր որ ան չխտակ ըլլայ ու իր անյողդողդ ու անողոք գիտութիւնը՝ սխա՛լ։

Մանաւանդ որ միշտ Նեկտար կը վստահեցնէր զինքը. կասկածները կը փարատէր.

— Հաւատա՛ ինծի. յոգնութենէդ է ապիա. բան մը չէ՛, կ'անցնի, կըսէր։

Հէք աղջկան նեղսրտ սակայն ի՛նչ հակապակին այդ առերեւոյթ վստահութեան ու նաղարտութեան հետ. սե՛ւ սե՛ւ նախազգացումներ ունէր. կը տեսնէր թէ թանձր ամպ մը կամաց կամաց կուգայ կը լափէ իրենց կապոյտ հորիզոնը ու ձերմակ երազները։ Ինչ ցնոտամ։

Ինքզինքը միշտ անփոյթ կը յայտնէր ցոյց տալ Մարգարին, անոր լաւատեսի համոզումը կիսախակուլ համար, եւ սակայն, ներքնապէս կը զգար թէ գերազգայունութիւնը լափած էր երիտասարդը, կրծած փճացուցած էր. ի՛նչ արցունքներ թափեց ամէնէն գաղտնի։

* * *

Գարնան, դարձեալ քիչ մը աւելի աղէկ սկսաւ զգալ Մարգար ինքզինքը։

Այն առեն Նեկտար մտածեց թէ հարկ էր իրենց միութիւնը փութացնել։ Որոշեցաւ թէ, անկէ անցաժան ըլլալով, միշտ, ամէն վայրկեան քովը ըլլալով, այնքան աղէկ պիտի խնամէր որ թերեւս պիտի առողջանար. իսկ եթէ միտքը պաչարող սեւ տարտամ երեւակայութիւնները իրա՛ւ էին, եթէ դատապարտա՞ծ մըն էր Մարգար... անէ՛լի բան... եւ սակայն գարձեալ պէտք էր աճապարել. կրցածին չափ երջանիկ պիտի ընէր զայն գոնէ, ինքզինքը անոր զոհելու անհուն գոհունակութիւնը պիտի վայելէր եւ պիտի չձգէր որ կարելիէն վայրկեան մը իսկ պակաս երջանիկ ըլլայ ան իր սահմանափակ կեանքին մէջ։

Ուստի այս գաղափարին վրայ պնդեց Նեկտար։

Այն առեն աւելի լրջօրէն մտածեց Մարգար իր վիճակին վրայ։ Կեանքը վերջնականապէս իր պաչտեցեալին հետ կապելէ առաջ ուզեց ապահով ըլլալ այլեւս թէ «կեանք» ըսուածէն բան մը մնացած էր իրեն, թէ ոչ։ Մինչեւ այն առեն, ինքնիրեն, պարզ հարցումի դիմել. նախազգացումը ունեցած էր կարծես թէ բժիշկին դէղագիրը իր յամառ լաւատեսութիւնը ցնդեցնող վճիռ մը պիտի ըլլայ ու կարելի եղածին չափ յետաձգած էր այդ վճիռին ընդերցումը։ Հիմա սակայն, ա՛լ չէր կրնար սատամիլ. հռչակաւոր բժիշկի մը գնաց. երկու բառով իր վիճակը բացատրեց ու՝

— Լաւ մը քննեցէք զիս Տօքթօր, մօտ առեններս ամուսնանալու միտք ունիմ, արգելք մը կա՞յ արդեօք, ըսաւ դողդո՛ջ բայց վճռական ձայնով մը։

Բժիշկը զննեց զինքը, հարցումներ, ըրաւ, լսեց.

— Բան մը չէ տղա՛ս, կանցնի, ըսաւ, բայց առայժմ պէտք չէ որ ամուսնանաս, խնամք տար ինքզինքիդ, առատ կաթ խմէ, թերեւս բաներ կո՛ր, քիչ աչխատէ, ցուրտէն

միչա զգուշացիր եւ այս դեղերը զործածէ։

Դուրս ելաւ. լմնցած էր. զրան առջեւ ուղեց դեղապիրը կարդալ, բայց աչքերը մթագնեցան. որչափ ալ դողդոջ, որչափ ալ տարտամ, եղէգ սեսլած ըլլալու պղպիկ յոյս մը մնացած էր դեռ սրտին խորը, այդ դեղագիրը այն յոյսն ալ պիտի ցնդեցնէր. չկրցաւ կարդալ. մինչեւ առն զալը չոգենաւին մէջ առաջ անգամ այդ թղթի կտորը զրպանէն հանեց բացաւ, բայց աչքերը վրան ուղղելու քաջութիւնը չունեցաւ։

Տուն վերադարձին, զրան առջեւ գտաւ Նեկտարը։ Աղջիկը դէմքին վրայ անմիջապէս կարդաց ներքին մեծ տակնուվրայութեան մը հետքերը։

— Պարէզ չե՞ս մտներ քիչ մը, ըսաւ։

Մեքենական չարժումով մը անոնց առաջը մտաւ. զացին փոքրիկ պարէզին մէկ անկիւնը. վարդենիներուն քով նստեցան։

— Ի՞նչ ունիս Մարզար, ո՞ւրկէ կուգաս

— Բժիշկին զացեր էի։

— Ի՞նչ ըսաւ։

Տղան չպատասխանեց։ Դեղագիրը հանեց զրպանէն. ճիղով մը աչքերը վրան դրաւ ու կարդաց։ Բանի մը անգամ կարդաց։ Ձայն հառաչանք մը ուռեցուց կուրծքը. աչքերէն մէկ քանի կաթիլ արցունքներ իջնան. գլուխը վեր առաւ ու՝

— Լմնցա՛ւ... ցնդեցա՛ն... բացագանչեց։

— Ինչը՞, պոռաց Նեկտար չտարած։

— Մեր աղուոր երազնե՛րը...

— Ո՛չ բարեկամս, բժիշկը կը սխալի. մի հաւատար անոր. ինծի հաւատա՛, երջանիկ պիտի ըլլանք։

— Աստուած իմ, ի՜նչ դժուար է առու չկարենալ հաւատալը, ի՜նչ դժուար. ի՜նչ ազէկ էր առաջ ինքզինքս խաբած առնուս, քեզմէ հաւատացած առնուս... սակայն հիմա՛լ անկարելի է սարսակուսիլ։ «Դուն իմս ես» կըսէ թռչնիկը եւ կը զգամ թէ՛ ա՛լ անկարելի է իր երկաթէ ձեռքերէն ճողոպրիլ։

— Բարեկամս, ըսաւ աղջիկը լալագին, վանէ՛ այդ զաղափարը մաքէդ, ինծի հաւատա դուն. ամուսնանանք ու երջանիկ պիտի ըլլանք։

— Ա՜հ... մրմնջեց տղան սեղմած ակռաներուն մէջէն ու տուն փախաւ։

* * *

Որովհետեւ արդէն հաղուստդէպ տասը ցուխեան առիթները հիմա բոլորովին պակասած էին Մարզարին խուսափումներով, նեղսար թուղթին ու գրչին դիմեց. արցունքոտ, պաղատագին նամակներ գրեց որպէս զի հաւանեցնէ զայն ամուսնանալու. աղան կը զգար այդ պնդումին ներքեւ պահուած անասնական անձնուխրութիւնը, եւ սակայն անկարելի էր, չէր կրնար առու համակերպիլ։ Մեռնիլը սարսափելի բան մըն էր, Նեկտարին սիրալ խորտակել ու մեկնիլ էր, եւ սակայն զայն ամուսի ձգելն ալ անռելի՛ էր. ո՛չ, ատիկա չէր կրնար ընել։

Հօրեղբայրը իրեն գրեթէ տարեկից տղայ մը ունէր, Միհրան։ Կիրակի մը իրենց հետ Միհրան։ Սովորական ընդունելութիւններէ ետքը, առաջարկեց որ Մարգարին հետ պզտիկ մը ընեն դէպ ի Պաղլար-Պաչի։

— Լաւրջ խնդրի մը վրայ կարծիքդ կուզեմ առնել, ըսաւ Միհրան ճամբան, անուշ անկեղծօրէն պիտի պատասխանես ինծի, հայրս ու մայրս կուզեն որ ձեր զրացիին աղջկան, Նեկտարին հետ ամուսնացնեն զիս, պէտք է որ բաւական լաւ ճանչցած ըլլամ զինքը. այսպիսի կենսական խնդրոյ մը վրայ խորհելդ որ էն առաջ քու կարծիքդ պէտք էի առնել. ի՞նչ զաղափար ունիս այդ աղջկան վրայ։

Մարզար կեցաւ, թաչկինակը հանեց զրպանէն ու բերանը զոցեց, իբր թէ հազը արգիլելու համար, մինչդեռ հնձկլուածքն էր որ կուզէր պահել։

— Ծոդնեցար կերեւայ թէ, զառնանք, ըսաւ Միհրան։

Նա զարձաւ։

— Զիսօսի՞ս, յարեց քանի մը քայլ առնելէ յետոյ առանելով որ դեռ լուռ կը մնայ։

— Կը խորհի՛... մրմռաց տղան հազալով։

Եւ քիչ մըն ալ կենալէ ետքը։

— Նեկտար հիանալի, անհման աղջիկ մըն է, բարեկա՛մս, բառին բուն նշանակութեամբը զանձ մը, մանկութեան ընկերս էր, չատ

լաւ կը ճանչնամ զինքը, բնա՛ւ մի վարանիր, յարեց հաստատ ձայնով մը։

Իրիկուան, երբ Միհրան մեկնելու, տեսնելով վազեց Մարգար, անկողնին վրայ նետուելու, դէմքը բարձին կակուղ խորութեանը մէջ ծածկեց, ու ձգեց որ ալ հեղգի պէս պառկեան այնքան առանձ զգալուած արցունքները։ Ուղեղին մէջ սեւ սեւ գաղափարներու վտիտրիկ մը կար. հովը կատաղի թռչելեամբ մաքին հորիզոնին վրայէն կը քշէր կը տանէր թանձր ու ահաւոր ամպեր, լարնակ կը քշէր, անդադար, անընդհատ ու սակայն չէին հասներ դեռ սեւ ամպերը, որ նորեր կը ծնէին, ամէնքն ալ սեւի սեւ, ամէնքն ալ իրարմէ աւելի արհաւիրալից։ Ալ իր մաշած մարմնոյն հետ միասին՝ պիտի հանէին անոնք, որոշուա՛ծ էր։

Նեկտարը Միհրանին..., Այո՛, ի՛նք ուշիր էր տալ. չէ՞ մի որ իրենը չպիտի կրնար ըլլալ ան. իր սիրած մէկուն ըլլար դռնէ. ազնիւ աղայ մըն էր Միհրանը, կը ճանչնար. արիներով անանց տունը մնացեր էր, բայց ճանաւանդ անձնասիրական զգացումն ալ իր դերը ունէր այդ որոշումին մէջ. գոնէ իրեն ծառ պիտի ըլլար ան, հիմակուընէ աւելի մօտ դէմ — եթէ ոչ բոլորովին իրը, ինչպէս երազած էր աւա՛զ, — ազգականուհին պիտի ըլլար, բարեկամուհին պիտի կրնար ըլլալ։ Այո՛։

Միայն, խնդիրը Նեկտարը հաւանեցնելուն մէջ կը մնար. քաջալերիմնը պիտի ուղնա՞ր այդ զոհողութիւնն ալ խնդրելու անկէ։

Մայրը երբեմն ամուսնութեան խօսք կըրնէր իրեն, բայց մինչեւ այն տանն խուսափողական պատասխաններով բաւականացած էր, հարուած մը չտալու համար անոր սրտին։ Հիմա սակայն պէտք էր յայտնէր ան իր ամուսնանալուն անկարելիութիւնը, որովհետեւ բնական է անոր միջոցաւ պիտի ըլլար Միհրանին համար դիմումը ու ան եթէ առաջուան պէս Նեկտարը իր ապագայ հարսը նկատել չարաճակէր՝ բնական է պիտի հաւատայիր միւս առաջարկին։

— Մայր, ըսաւ օր մը, երբ ամուսնութեան խօսք կընէր ան դարձեալ, մինչեւ հիմա չուզեցի քեզի յայտնել, բայց իմ ամուսնութիւնս անկարելի է, պէտք է մտնալ ամիկա։ Բժիշկը բացարձակ արգիլած է ինծի ամուսնանալը։

Այս յայտնութիւնը չանթի հարուած մը եղաւ հէք կնկան համար։

Վերջապէս Միհրանին ուղեցին Նեկտարը. ծնողքը հաւանեցան, սակայն Նեկտար, բնակտանաւար, մերժեց բացարձակապէս։ Պատասխանը յետաձգուեցաւ տղկան մերժումին պատճառը հասկնալու, եւ եթէ կարելի է զայն համոզելու համար։

— Պատճա՞ռ... ոչինչ. չպիտի ամուսնանամ, կըսէր ան։

Մարգար գրեց Նեկտարին. յայտնեց թէ ամէնէն առաջ ինք եղած էր հաւանութիւնն առողը. արցունքոտ տողերու մէջ խտացուց իր բոլոր զգացումները. խնդրեց որ հաւանի այդ ամուսնութեան։ Ի զո՞ւր։

Օր մը վերջապէս կրցաւ զայն առանձին տեսնել.

— Նեկտա՛ր, ըսաւ, ինծի համար զոհողութեան մը առջեւ պիտի ընկրկի՞ր. ասիկա զոհողութիւն մըն է որ կը խնդրեմ ես քեզմէ։

— Ի՞նչ հարկ ըսելու, գիտես թէ ամէն բան, ամէն բան յանձն պիտի առնէի քեզի համար. բայց ասիկա... չե՛մ կրնար։

— Վատահ եղիր սակայն որ, եթէ աչխարհի վրայ երջանկութիւն մը մնացած է դեռ ինծի, ան ալ այս բաղձանքիս կատարումին մէջն է. ազգականուհիս պիտի ըլլաս, բարեկամուհիս պիտի ըլլաս. ներկայութիւնդ պիտի վայելեմ չատ անգամ եւ ասիկա յաւերժ պիտի մեզմէ. միչտ քեզի հետ քիչ մը ընտանեկան վարուելու իրաւունքը պիտի ունենամ եւ ասիկա մնացած կեանքիս երջանկութիւնը պիտի կազմէ. այդ երջանկութիւնը պիտի զլանա՞ս ինծի...

— Ո՛հ... Մարգա՛ր...

— Թեզ օրհնելով պիտի մեռնիմ... աչքերս դուն պիտի փակե՛ս... չպիտի զլանա՞ս ինծի ասիկա. այնպէս կ'ուզե՛մ, հոգի՛ս...

Երկուքն ալ լացին առանց խօսելու... իրենց ցնդած չքեղ երազներուն վրա՛յ։

* * *

Մարգար չկրցաւ ներկայ գտնուիլ Միհրանին ու Նեկտարին ամուսնութեան. պատ-

կած էր։ Հէք տղան ախոյին ամէն մէկ քայլը կը դդար կուրծքին տակ. բժշկական զբրքեր, թռքախտի վրայ գրուած բաներ կը կարդար, կը դիտէր հիւանդութեան ըրած հետազհետէ աւելի արագ յառաջդիմութիւնները. չոգեկառքին մէջ միամիտ գիւղացի մը չգիտեր ե՛րբ պիտի կենայ, ե՛րբ կայարան պիտի հասնի ու հանդարտօրէն կընկողմանի, մինչդեռ ճամբուն տեղեակ ու քիլոմէթրօնները հաչուող մէկը ժամացոյցը ձեռքը պիտէ թէ քանի՛ վայրկեանէն ա՛ւր պիտի հասնի, ու պատուհանին առջեւ գամուած դող ի սիրտ կը սպասէ։ Ճիշդ այսպէս էր Մարդարին համար ալ. ուրիշ հիւանդ մը իր տեղ գեռ աղէկնալու յոյս պիտի ունենար ու հանդարտօրէն պիտի սպասէր, յոյսը դեղերու վրայ դրած. ինք սակայն գիտէ՛ր, անհնարի՛ բան, գիտէր թէ գերեզմանը փորուած պատրաստ իրեն կը սպասէ անխուսափելի կերպով, մօտ ժամանակէն, ու այդ գաղափարը անգթօրէն կը ցնցէր իր երիտասարդի, ապրելու ծարաւի էութիւնը համակ։

Կամաց կամաց կը սահմանափակուէր իր կեանքին չրջանակը, սեւ ճակատագիր մը — գամբանի մրուրով գրուած — անդոլոք կերպով ամէն օր քիչ քիչ կը սեղմէր իր հորիզոնը պղպջաձեւ հուժկու ցանցի մը մէջ։ Նախ իւակիւատրը միայն մնաց իր խարխլած մարմինը քաչքչելու համար, յետոյ թաղը միայն, քովի քանի մը փողոցներէն անդին չէին կրնար անցնիլ դողդոջ քայլերը. նաքը տունը, պզտիկ պարտէզին դռնէն դուրս չէր կրնար ելլել. քիչ քիչ ա՛տ ալ անկարելի եղաւ, ա՛տ ալ առին ձեռքէն, ատոնք մէկ յարկը միայն մնաց իրեն իբրեւ կեանքի ասպարէզ — ատոնցմէ չէր կրնար իջնել ու ելլել. քիչ ետքը, ա՛լ սենեակին չորս պատերը միայն ճանչցաւ իրեւ մթնոլորտ, մէկ անկիւնէն միւսը երթալը էն երկայն ճամբորդութիւնն էր իրեն. վերջապէ՛ս անկողինը եղաւ իր աշխարհը — կորցած մարմինը մեծ ճիգով մը հազիւ թէ կրնար աջէն ձախ դառնալ սաւաններուն վրայ. եւ անկէ ալ նեղ փոսի մը մէջ պիտի իջնէր այլեւս՝ ուր իր կմախք մարմնոյն ծաւալին չափ միայն տեղ պիտի տային իրեն, որովհետեւ հոն ա՛չ չարժելու պէտք պիտի ունենար ալ, ա՛չ ալ բան մը ըլլալու։

Վախճանին վերջակէտը աի մը հոգով պիտի դրուէր. ի՜նչ մնացեր էր անոր ալ... քայլ մը... եւ ա՛չ իսկ քայլ մը, ա՛ն քայլը չառնելը չատնոց մոռցած էր...

Ձմեռնամուտին, Նեկտար ամուսնին հետ հիւր եկաւ մօրը տունը. տասը կամ տասնըհինգ օր մը պիտի մնար։

— Պէտք է որ ան չմեկնած մեռնիմ, ըսաւ Մարգար ինքնիրեն։

Նեկտար ամէն օր կուգար ժամերով կը նստէր անոր քովը. խղճմ կ՚ինը անոր հոգեվարքովը ինքն ալ կը հատնէր. պատչառելիւնը կը պահանջէր սակայն որ ամէնուն առջեւ՝ չկարենայ իր բոլոր կսկիծը ցոյց տալ։ Ո՜հ այս պատչաճութիւնը... Բարեբաղդաբար Միհրան չատ ազնիւ մարդ մըն էր։ Մարդարին այս վիճակը զինքն ալ այնքան յուզած էր որ ընաւ արտասուելու բան մը չէր գտներ կնոջը վարմունքին մէջ. չատ բնականը կը գտնէր անոր քրոջական սէրն ու գուրգուրանքը իր հին դրացիին, բարեկամին հանդէպ որ հիմա բաւական մօտ ազգակցութեամբ մըն ալ կապուած էր։

— Մօսէ՛ Նեկտար — գերեզմանէն քայլ մը ասպին ալ իրեն ոչ ոք դիտողութիւն կրնար ընել անոր ճիչդ առաջուան պէս Նեկտար ըսելուն, — կըսէր միշտ Մարգար։

Եւ հիացած մարկ կընէր, առանց չատ կարեւորութիւն տալու խոստումներուն, որովհետեւ ան ալ արդէն անոր կամքը կատարելու ճիգով չատ խոստում ունեցող բաներ չէր որ կը խօսէր. բայց կը բաւէր որ անոր ձայնը լսէր, անոր ներկայութիւնը վայելէր։ Այդ սենեակին մթնոլորտը լոյսով ու կեանքով կը լեցուէր իրեն համար՝ ան գալուն պէս. իրաւ այդ կեանքը ա՛լ իրեն համար չէր, բայց անոր քովը թոքերուն չնչելու համար պատճառած ցաւը կը մեղմուէր կարծես, գիրկընդունին ամէն վայրկեան իրեն աւելի մօտ գալը կը մտնար։

Մարգարին նուաղած նայուածքին մէջ մայրը Նեկտարին հետ առանձին մնալու անչանքը կը կարդար եւ կարելի եղածին չափ չէր ձգեր որ վրդովի անանց առանձնութիւնը

Նէ կինը դիտէր թէ անիկա իր կողմէ դաւ-
ին ջամբուած վերջին երջանկութիւնն էր,
ու կը ճդնէր կարելի եղածին չափ քիչ խան-
գարելու զայն։

— Նկատա՛ր, չնորհակալ եմ . . . զոհո-
ղութիւնդ համար. երջանիկ ե՛մ, որովհե-
տև աչքերս դուն պիտի կրնաս փակել . . .
քանի տղան օր մը։

— Ո՛հ Մարգա՛ր, մի՛ այդպէս խօսիր,
խղաչե՛մ, Աստուած բա՛րի է, չե՞ս պիտեր,
պիտի առողջանաս, սքանչելի բարեհաճներ
պիտի ըլլանք իրարու, պիտի ապրիս . . .

— Աւելո՛րդ բառ ա՛լ ապրիլը ինծի հա-
մար. մի՛ խօսիր ալ ատոր վրայ Նկատար,
իմ ուզեր, տանջալ հեղհեղիւն մըն է ան
արծես երեսիս նետուած . . . ա՛չ մի խօսիր։
Աստուած բարի ըլլալուն համար դուն քովս
ես անա եւ հանդարտօրէն պիտի կրնամ մեռ-
նիլ քու ներկայութեանդ. դիս երջանիկ ըրիր,
պիտի օրհնե՛մ քեզ . . . հանկե՛ց ալ, յարեց
ձեպ ի անձանօթը տարտամ չարժուձմ մը ըն-
ող աչքերովը։

Դեռատի կինը սկսաւ հեծկլտալ, անոր
յարձին վրայ ծռած։

— Մի՛ լար Նկատա՛ր, իմ յիշատակս ան-
ուշ պիտի յուզէ քեզ. բայց եթէ կուզես որ
հանդարտ ու երջանիկ մեռնիմ, խոստացի՛ր
ինծի թէ ան պիտի չտանջէ քեզ, մեղմ ու
անուշ ախորժութիւն մը միայն պէտք է որ
պատճառէ քեզի։ Միհրանը ես չատ կը սի-
րեմ, յիշե՛ տարիկա միշտ եւ տարիկա պիտի
դնէ քեզ դինքը սիրելու, խոստացի՛ր, խոս-
տացիր որ հանդարտ մեռնիմ։

— Կը խոստանա՛մ . . . մրմռաց կինը մատ-
ներ, արցունքոտ աչքերը դէպի երկինք յառած։

* * *

Երկու օր ետքը, իրիկուան ճաչի ատեն,
ամբողջ մարմինը ցնցող կատաղի հազ մը
պատկաց Մարգարին կարծքէն քանի մը
անգամ, եւ յետոյ նուաղումի մը յաջորդեց ա-
նոր։ Մայրը քովինն էր, նչան ըրաւ որ չբր-
ծանքը ականջին մօտեցնէ ու՝

— Նկատա՛րը . . . մրմռաց հազիւ թէ լսե-
ղող ձայնով մը։

Գոլի տունը վազեցին անմիջապէս։ Եր-
կու վայրկեան ետքը երիտ ընտանիքները
ճաչերնին կէս ձգած, հիւանդին սենեակին
մէջ հաւաքուած էին. Մարգար նուաղած էր.
խռիսո, թեթեւ չնչառութիւնը անկանոն ել-
եւէջներով կ'ուռեցնէր չորցած լանջքը։

Բժիշկը՝ որ հապճեպով եկած էր՝

— Ո տը ֆօյօնով ճակատն ու ձեռքերը չփե-
ղէք, բան մը չէ, ըսաւ ու դուրս ելաւ սենե-
կակէն։

Փողոցի դրան առջեւ Միհրան եռեւէն հա-
սաւ հարցնելու համար.

— Վի՛ջին է . . . պատասխանեց։

Ժամ մը վերջը հիւանդը թեթեւ հառա-
չանքով մը աչքերը լացաւ. հատած նայ-
ուածքը սենեակին չրջանը ընելէ, բոլոր ներ-
կանիներուն վրայէն անցնելէ ետքը, նո՛ւրբ,
մաշած, մարելու մօտ ժպիտով մը Նկատարին
վրայ կեցաւ ու՝

— Հոգի՛ս . . . մրմնջեցին չրթունքները։

Դժբաղդ կինը թիկնաթոռի մը վրայ ին-
կաւ դէմքը ձեռքերուն մէջ ծածկելով, ար-
ցունքը ցոյց չտալու համար մահամերձին։
Շուրջիններն ալ կարծէին թէ մեկնող, թոչե-
լու վրայ եղող հոգիին վրայ խօսիլ կուզէ
ազան։ Մինչդեռ ինք, ինք կը հասկնար
անոր բուն նչանակութիւնը եւ սիրտը կտոր
կտոր կըլլար։

Ինչ մը վերջը իւղը հատած պատրոյգի մը
վերջին ճիգովը զլուխը բարձրէն վեր առաւ
Մարգար. չորս դին նայեցաւ զարհուրած՝ նայ-
ուածքը Նկատարին վրայ առած քարացած
մնաց, եւ՝ ձայնով մը որուն մէջ փակուող
կեանքին բոլոր մնացած խանդը քամած դրած
էր կարծես յանկարծ՝

— Հոգի՛ս . . . մրմռաց։

Եւ գլուխը ինկաւ բարձին վրայ, աչքե-
րը բաց։

Հեծեծանքներու զերեզմանային անդեր-
գնակութիւն մը խղճց սենեակին լռու-
թիւնը։

Նկատարին մայրը դէպի անկողինը յառա-
ջացաւ, մեռեալին աչքերը փակելու համար։

Նկատար չանդին պես աւազ մատաղուժով
մը ճիգ մը ըրաւ, աչքերը սրբեց, մօրը թե-
ւէն բռնեց ու ետ քաշեց ուժգնապէս։ Ցե-
տոյ արցունքոտ ժպիտով մը Մարգարին վրայ
ծռեցաւ, բաց աչքերուն մէջ խորասուզեց

նայուածքը, համբոյր մը դրոշմեց ճակտին վրայ եւ հրեշտակային քնքուշութեամբ կամայակ մը փակեց աչքերը, մինչ երիտասարդին չթողուցքները սառելէ առաջ, իրեն համար, միա՛յն իրեն համար անգամ մըն ալ կը սարսռային՝

— Հոգի՛ս . . . կը մրմնջէին վերջին անգամ մըն ալ այնպիսի կերպով մը որ այս անգամ ինք, միայն ինք լսեց։

Իր նոր գայան աչխարհէն եկած արձագանգ մըն էր ա՛լ ատիկա։

ՓԱՑԱԿ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կայսերական գնահատում. — Վեհ. Սուլթանը բարեհաճեցաւ Ս. կարգի Մէճլիսիյէ պատուանշան չնորհել Տօքթ. Նաֆիլեան փաշայի։ Տօքթ. Նաֆիլեան փաշա, որ կը պաշտօնավարէ Հայտար փաշայի զինուորական Հիւանդանոցին մէջ, թէ՛ իր ճարտար բժիշկի համբաւովը եւ թէ՛ իր ազնիւ ձիրքերովը ընդհանուր յարգանք ու համակրանք կը վայելէ։ Կը չնորհաւորենք Ն. Վեհմաթիւնը՝ կայսերական այս բարձր գնահատման արժանացած ըլլալուն համար։

Ներսադեմի գործեր. — Ամեն. Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքը նամակ մը ուղղեցուց Ամեն. Օրմանեան Ս. Պատրիարքին, մէկիկ մէկիկ բացատրած է այն անտեղի զրոյցները զոր մատերնին փաթթեր են մեկ–երկու լրագիր՝ Երուսաղէմի հաչուական խնդիր մը մէջտեղ դնելով։ Սոյն նամակով, ալեզարդ Պատրիարքը յաւ կը յայտնէ նախկին միաբանի մը, Անոյշեան Տ. Գաբրիէլ վարդապետի ընկճուած տարաձայնութեանց ու հրատարակութեանց համար, եւ կ'աւելցնէ թէ յիչեալ Գաբրիէլ վարդապետ ինքը եղած է սկզբնապատճառը՝ Երուսաղէմի վանքին նախկին վարչութեան օրով տեղի ունեցած զեղծումներուն։ Արեւելք, ուսկից կը քաղենք սոյն տեղեկութիւնը, իր երեքչարթի օրուան թիւով ալ ծանուցած էր թէ, Անոյշեան վարդապետի ուղղուած նամակներ չատ անհրապոյր յայտնութիւններ կը պարունակեն Երուսաղէմի վանքին նախկին վարչութեան օրով եղած կարգ մը զեղծումներուն մասին որոնց համար Միաբանութիւնը պատասխանատու ճանչցած է Տ. Գաբրիէլ վարդապետը։

Միւս կողմէ, Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարք Հայրը գրած է Կ. Պոլսոյ իր փոխանորդին Երէցեան Տ. Դէորգ Սրբազանին՝ թէ կրօնական ժողովը լռելու իրաւասութեամբ զբաղիլ կկլլէ Երուսաղէմի միաբանութեան վերաբերեալ խնդրով մը (վանդալ, Պատրիարքի Պատրիարքարանի օրէնքով։ Փոխանորդին դիրը այդ ժողովին օրակարգը անցուցած էր) մինչդեռ Խառն ժողովն իսկ անձեռնհաս է այդ բանին, ինչ որ բացատրէ Պատրիարքարանի օրէնքով։

Կարճոյ եկեղեցիին չինութեան կայսերական Ֆերմանը Պատրիարքարան հասած ըլլալով, հետագրաւ ծանուցուեցաւ առաջնորդ Տ. Զաքէն Ծ. Վարդապետին։

Տ. Աղան Ծ. վարդապետ Դպրեվանք ուղեւորելէ չարաչահելու համար իր զրկան աչխատութիւնները որոնցմով կը զբաղի ժամանակէ մը ի վեր։ Երիտասարդ Աբրահամեանը պատրաստած է արդէն 12 մարգարէներուն վրայ քնագրական եւ հնագրական ուսումնասիրութիւն մը, ուրիչ մըն ալ եկեղեցիի հինգ տաղաւարներուն վրայ, զոր մտադիր է հրատարակել տեղ առ տեղ։

Գաղթգիւղի Մխիթարեան վարժարանը կրթական բարենորոգումներու նոր չաւիղ մը մէջ կը թեւակոխէ։ Բայց նոր ուսումնապետ Հ. Փիլիպպոս վրդ. Եաիկեանէ որ վեհափառին ընտրուած եւ արդէն Պոլիս հասած էր, տեսչութիւնը կարգած է երկու նոր մանկավարժ ուսուցիչներ. Պ. Օգաբր, Պէլճիքացի, որ Ֆրանսերէնի գործնական ուսումը եւ բարոյականութիւնը մշակելու կոչուած է. Պ. Անդրէ Բիչչի՝ կարգապահ եւ միանգամայն խօսեցուվարժութեան համար. Պ. Էլմնէր, գերմանացի, Գերմաներէնի համար։ Այս ամբողջ յայտագրէն դուրս ըլլալով, վերահաստատուած է երաժշտութեան եւ ձայնագրութեան ճիւղը, զոր միաժամանակ։

Արտօնատէր Կ. Մ. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

Տպագրութիւն Ց. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Կ. Պոլիս, Ֆինճանճըլար Լօճուղու, թիւ 27

ԱՄԱՆԱԿ ՎԱՃԱՌՔՈՒՄ

ՎԱՍՏԱԿԱՒ ՀԱՐՍԱՆԻՔ

ԱՄԱՆԱԿ ՎԱՃԱՌՔՈՒՄ
Ծանօթացուցին ներկայութեամբ
ԳԱՒԱՌԻ

ԵՐԿՈՒ ՀԱՐՍԱՆԻՔ
ՄԱՐԴԻԿ ԵՒ ՀԱՐՍՆԱՑՈՒ
ՄԱՐԴԻԿ

ՀԱՐՍԱՆԻՔ ՄԸ ՎԱՃԱՌՔՈՒՄ
ՀԱՐՍՆԱՑՈՒ ՄԸ ՀԱՐՍԱՆԻՔ

Արդէն հրատարակուած է

1903 ՏԱՐԻՈՅ

Ց. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

(AGENDA INTERNATIONAL)

(H. MATTEOSIAN)

Թուրքերէն, Հայերէն, Ֆրանսերէն եւ Յունարէն լեզուներով

Նախորդ տարիներէն աւելի ճոխ և աւելի խնամով պատրաստուած

Պարզ տոմարազմ	3 դրշ.	25 օրինակի տեղի զետղներուն գոհացուցիչ զեղչ :
Ընտիր տոմարազմ	5 »	
ՈՍԿԵԶՕԾ ՓԱՌԱԿԱԶՄԸ	8 »	

Կը խնդրուի գաւառի պատուարժան յաճախորդներէն որ հաճին իրենց յաճձնարարութիւնները կանուխէն ընել՝ Յուշատետրերը ժամանակին ձեռքերնին ունենալու համար։ Դիմել Հրատարակչին,

Ց. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ, ՊԱՅՊԼ ՀԱՈՒԶ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ԻՆՇՕՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԵՒ ԿԵՆԱՑ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ԲՈՒՐՍԱ 1828–1829

ՀՐԴԵՀԻ ՃԻՒՂ

Մինչեւ 1899ի վերջը հատուցեալ վնասք	240,000,000 Ֆր.
1899ին դանձուած ապահովագրեալ	19,500,000 »
Դրամագլուխ եւ պահեստ	105,000,000 »
Ապահովագրեալ դրամագլուխ	18,000,000,000 »

ԿԵՆԱՑ ՃԻՒՂ

Մինչեւ 1889ի վերջը հատուցեալ վնասք	99,000,000 Ֆր.
Ընթացիկ ապահովագրութիւնք	253,000,000 »
Դրամագլուխ եւ պահեստք	150,000,000 »

որ ընթացիկ ապահովագրութեանց գումարին հետ կը համեմատի 60 % — ինչ որ «Ինշիօն»ի ապահովագրեալոց կ'ընծայէ հսկայ երաշխաւորութիւն մը ՈՐՈՒՆ ՆՄԱՆ ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ԳՏՆԵԼ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾՈՂ ՈՒՐԻՇ ՈՐԵՒԷ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՔՈՎ ։

Արեւելքի համար մասնաւոր սակացոյց զեղչեալ գիներով : Նպաստաւոր պայմաններ անհամեմատ կերպով աւելի գերազանց քան ուրիշ ո՛ր եւ է ընկերութեան պայմանները : Շահաբաժիններու տարուէ տարի անսիկզական վճարում, որով Ինշիօնի ապահովագրուողք ՉԵՐՄ են այն վնասներէն եւ յուսախաբութիւններէն, որոնց կ'ենթարկուին միշտ այն անձինք, որ շահաբաժիններու բարդման (accumulation des bénéfices) ՕՈՒԻ եւ ՎՆԱՍԱԿԱՐ դրութեամբ գործող ընկերութեանց կ'ապահովագրուին ։

Ընկերութեան գրասեաւնն է ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՑՍԵՐԱԿԱՆ ՊԱՆՔԱՆ

Թուրքիոյ եւ Արեւելքի Տնօրինութիւն

Կ. Գալթա , Կալաթա , Թահտապուրուն խան , Օսմ. Պանքային դիմացը

Գործակալութիւնք Թուրքիո գլխաւոր քաղաքաց մէջ